

حقوق تجارت ۳

درسنامه آموزشی

علمی- کاربردی

● اسناد تجاری عام و خاص

مؤلفین:

دکتر امیر خواجه زاده

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان

احمد صفی خان

پژوهشگر دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان

[illegible]

فهرست

۱۱	❖ آغاز سخن
۱۲	❖ پیشگفتار
۱۳	دفتر نخست
۱۳	ماهیت حقوقی اسناد: رسمی و عادی
۱۳	❖ ۱- مفهوم سند
۲۳	دفتر دوم
۲۳	اصول حاکم بر اسناد تجاری
۲۳	❖ ۲- اسناد تجاری
۲۷	❖ ۳- قواعد عمومی و کاربرد اسناد تجاری
۳۱	❖ ۴- اوصاف و ویژگی اسناد تجاری
۴۰	دفتر سوم
۴۰	اسناد تجاری خاص
۴۰	❖ ۵- برات (BILL)
۴۰	❖ ۶- وضعیت کنونی برات در ایران
۴۶	❖ ۷- قانون تجارت
۷۵	❖ نکته های مهم ماده
۷۶	❖ نکته های مهم ماده
۷۹	❖ ۹- چک
۹۲	❖ ۱۰- شرایط صدور چک
۱۱۶	❖ نکته های مهم ماده
۱۱۸	❖ نکته های مهم ماده

۱۱۹	❖ نکته های مهم ماده
۱۲۰	❖ نکته های مهم ماده
۱۲۰	❖ ۱۱- تفاوت و اشتراک چک، برات و سفته
۱۲۲	❖ ۱۲- درمرور زمان
۱۲۲	❖ ۱۳ - اسناد در وجه حامل
۱۴۲	دفتر چهارم
۱۴۲	اسناد تجاری عام
۱۴۳	❖ ۱۴- اسناد تجاری (بازرگانی) commercial documents
۱۴۴	❖ ۱۵- سند تجاری پیش فاکتور (پروفورما)
۱۴۵	❖ ۱۶- سند سیاهه تجاری (سیاهه خرید فاکتور)
۱۴۵	❖ ۱۷- سیاهه گواهی شده
۱۴۵	❖ ۱۸- سند تجاری، سیاهه کنسولی consular Invoice
۱۴۶	❖ ۱۹- سند تجاری، سیاهه تایید شده
۱۴۶	❖ ۲۰- سند تجاری، لیست بندی (پکینگ لیست)
۱۴۶	❖ ۲۱- سند تجاری، گواهی کیفیت کالا
۱۴۷	❖ ۲۲- گواهی بازرسی کالا توسط شخص ثالث
۱۴۷	❖ ۲۳- سند تجاری، گواهی بازرسی کالا
۱۴۷	❖ ۲۴- گواهی ضد عفونی
۱۴۷	❖ ۲۵- گواهی بهداشت و سلامت دام
۱۴۸	❖ ۲۶- سند تجاری، گواهی وزن
۱۴۸	❖ ۲۷- سند تجاری، گواهی مبدا certificate of origin
۱۴۹	❖ ۲۸- کارت بازرگانی

۱۴۹	commercial id card
۱۴۹	❖ ۲۹- کارت حق العمل کاری (ترخیص کالا) brokery license card
۱۵۰	❖ ۳۰- مجوز ثبت سفارش registration permission
۱۵۰	❖ ۳۱- بارنامه bil of lading
۱۵۱	❖ ۳۲- ضمانت نامه‌های بانکی
۱۵۲	❖ ۳۳- برات ارزی BILL OF EXCHANGE
۱۵۲	❖ ۳۴- سند تجاری ارز
۱۵۳	❖ ۳۵- پیمان ارزی
۱۵۳	❖ ۳۶- حواله ارزی
۱۵۵	❖ ۳۷- سند تجاری گواهی های ارزی
۱۵۵	❖ ۳۸- حواله ارزی الکترونیک
۱۵۵	❖ ۳۹- سند اعتبارات اسنادی Letters of credit – l.c
۱۶۰	❖ ۴۰- سند تجاری سیف (بهای کالا + بیمه + هزینه حمل)
۱۶۰	❖ ۴۱- سند ترخیصیه یا حواله نامه ترخیص delivetyotder
۱۶۱	❖ ۴۲- پروانه گمرکی یا سند ترخیص
۱۶۱	❖ ۴۳- پته
۱۶۳	❖ ۴۴- قبض سپرده
۱۶۳	❖ ۴۵- سیاهه کرایه حمل
۱۶۳	❖ ۴۶- اموال تجاری روی کشتی
۱۶۳	❖ ۴۷- سند تجاری قراردادهای بانکی
۱۶۴	❖ ۴۸- اوراق بهادر (سهام، اوراق قرضه و اوراق مشارکت)
۱۶۵	❖ ۴۹- قبض انبار

۱۶۶

❖ ۵۰-سند تجاری بیمه

۱۶۶

❖ ۵۱-بورس

۱۶۸

❖ ۵۲-صکوک

۱۷۰

❖ ۵۳-مسکوک

این اثر اگر معرفی باشد قابل، تقدیم می کنیم به:

۱- سربازان، دلاوران، رزمندگان و همه قشرهای جامعه بخصوص شهدای والامقام جنگ ۱۲ روزه که در مقابل دشمن بعثی عراق، رژیم صهیونیستی، و آمریکا از خاک وطن جانانه دفاع کردند.

۲- با فروتنی و احترام به آستان آزاداندیشان ولامند، سوارن میدان عالمان بی تکلف، «استادان و مدرسان» که در عرصه علم و در سکوتی آکنده از مهر، محبت در گذر زمان به جامعه علمی کشور غنی می بخشند.

۳- تقدیم به جویندگان علم و دانش

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان

احمد صفی خان – دکتر امیر خواجه زاده

ارزش علمی و معنوی این اثر، تقدیم می کنیم به:

۱- سربازن، دلاوران، رزمندگان و همه قشرهای جامعه که از خاک وطن درجنگ مقابل دشمن دفاع کردند.

۲- سوران میدان، عالمان بی تکلف «استادان و مدرسان» که در عرصه علم و قلم و در سکوتی آکنده از مهر و محبت، درگذر از زمان به جامعه علمی کشور غنی می بخشند.

۳- تقدیم به جویندگان علم و دانش

و

✓ دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان

دکتر امیر خواجه زاده - احمد صفی خان

❖ آغاز سخن

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

سپاس و ستایش خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر چهره‌ی روز روشن تابان و انوار حکمت او در دل شب تار دُر فشان، بخشاینده‌یی که تار عنکبوت را سد عصمت دوستان کرد، جباری که نیش پشه را قهر دشمنان گردانید، در فطرت کائنات به وزیر و مشیر و معونت و مظاهرت محتاج نگشت و بدایع ابداع در عالم کون و فساد پدید آورد و آدمیان را به فضیلت نطق و مزیت عقل از دیگر حیوانات ممیز گردانید، و از برای هدایت و ارشاد رسولان فرستاد تا خلق را از ظلمت جهل و ضلالت برهانیدند و صحن گیتی را به نور علم و معرفت آذین بستند و آخر ایشان را در نوبت و اول در رتبت، آسمان حق و آفتاب صدق سید المرسلین و خاتم النبیین ابوالقاسم محمد بن عبدالله (ص) برای عز نبوت و ختم رسالت برگزید.

درود و سلام و تحیت و صلوات ایزدی بر ذات معظم و روح مقدس مصطفی و اصحاب و اتباع و یاران و اشیاع او باد، درودی که امداد آن به امتداد روزگار متصل باشد و نسیم آن خاک از کلبه عطار بر آورد.^{۱۱}

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا^۲

^۱ - نشر نصرالله منشی در مقدمه کتاب کلیله و دمنه

^۲ - سوره احزاب، آیه ۵۶۲

❖ پیشگفتار

در جوامع امروزی کمتر کسی پیدا می شود که با اسناد تجاری آشنا نبوده و در روند معاملات و امورتجاری و معاملاتی خود از آنها استفاده نکرده باشد. شناخت این اسناد و کاربردشان از آنجایی مورد اهمیت می باشد که قانون تجارت نیز به بررسی و پیش بینی قواعد و احکام این اسناد پرداخته است. مبنای اولیه بروز این اسناد جلوگیری از خطرهای احتمالی ناشی از حمل مقدار زیاد پول نقد از مکانی به مکان دیگر است که در نتیجه از سرقت جلوگیری و به کاهش هزینه ها و در نتیجه به جلوگیری از هدر رفت انرژی و سرمایه منجر می شود و به تدریج فواید دیگری نیز از این اسناد دیده شد که کاربرد این اسناد به عنوان ابزاری برای پرداخت دیون در روند معاملات غیر نقدی بود به علاوه آن که برخی از این اسناد تجاری به عنوان وسیله ای برای کسب اعتبار و تامین مالی نیز به کار رفتند.

در تعریف جامع از اسناد تجاری می توان بیان داشت که این اسناد از جمله اسنادی هستند که در انواع معاملات تجاری و غیر تجاری مورد استفاده قرار می گیرند و وسیله ای هستند که معاملات غیر نقدی را تسهیل و آسان می کنند به عبارتی در معاملات جانشین پول نقد شده و پرداخت معاملات غیر نقدی است.

کتاب حاضر که بر گرفته از سال ها تجربه در شرکت های تجاری و علم دانشگاهی، که بیانگر حقوق اسناد تجاری به معنای عام و خاص است ویژگی کتاب است، که قواعد عمومی حاکم بر اسناد تجاری را به زبان ساده و روان پرداخته و امید است که حاصل تلاش ما مورد توجه جامعه علمی، استادان، مدرسان، پژوهشگران و دانشجویان فرهیخته مفید واقع گردد.

دفتر نخست

ماهیت حقوقی اسناد: رسمی و عادی

❖ ۱- مفهوم سند

در گذشته های دور شهادت بسیار با اهمیت بود و شاید به عنوان اولین روش اثبات دعوی به شمار می رفت و علت این امر را می توان در بی سوادی اکثر مردم و رایج نبودن مکتوبات در آن زمان دانست به این صورت که حتی در قوم یهود هیچ معامله ای و عقدی بدون حضور وجود شاهد پذیرفته نمی شد. این امر در حقوق روم نیز رواج داشته است. در حقوق اسلام از دیر باز دلیل شهادت در امور مدنی، جزایی و... پذیرفته شده بود^۱ و سند مکمل شهادت بود.^۲ رفته رفته برای انجام معاملات تنظیم سند مرسوم شد و حاضران در مجلس معامله شهادت خود بر وقوع عقد را در پای ورقه می نوشتند و به تدریج سند عمومیت یافت و با رواج و گسترش سند از ارزش شهادت کاسته شد.^۳ البته در ایران نیز از ابتدای تسلط اعراب اعتبار نوشته فقط در حد یک قرینه (شکل) بوده تا این که در عصر سلجوقیان مقرراتی در خصوص آن وضع شد.^۴ بدین ترتیب بعد از تصویب قوانین متعدد در این زمینه و پیدایش حقوق پیشرفته به تدریج اعتبار خود را از دست داد و اسناد از محکم ترین دلایل اثبات شدند.

الف - سند واژه عربی به معنای تکیه گاه و آنچه که بدان اعتماد کنند و نوشته ای که قابل استناد باشد. اعتماد از ریشه «عَمَد» به معنای ستون و تکیه گاه است. (فرهنگ مشیری)

ب - سند به معنای تکیه گاه، آنچه پشت بدو دهند. (فرهنگ دهخدا)

ج - سند نوشته ای که قابل استناد باشد، مُهر و امضا قاضی، حاکم و فرمان پادشاهی (فرهنگ عمید)

اسناد جمع سند است و به اوراقی گفته می شود که دارای ارزش مالی و یا حقوقی هستند که در جهت اثبات امری مورد استناد قرار می گیرند و یا به موجب آن اشخاص تعهد به امری می نمایند.

^۱ - عبدالحمید قائم مقام فراهانی، ادله ی اثبات دعوی بین المللی و داخلی، نشر آوای نور، چاپ اول، سال ۱۳۷۹ ص ۷۹

^۲ - محمد جعفر جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی، نشر گنج دانش، سال ۷۸، ج ۳ ص ۱۶۴

^۳ - امیر حسین شیخ نیا، ادله ی اثبات دعوی، چاپ اول، نشر شرکت انتشار، سال ۷۳ ص ۱۱۵

^۴ - جعفر لنگرودی، تاریخ حقوق، چاپ دو، نشر معرفت، ص ۲۷۱

• اسناد از دیدگاه های مختلف

در طرح های تحقیقاتی پژوهشگران «اسناد» را از جنبه های مختلف تقسیم کردند.^۱

۱- اسناد اداری

اسنادی است که دارای ارزش اداری بوده و سازمان را در اجرای وظایف جاری خودیاری نماید. این نوع اسناد توسط سازمان های اداری کشور و در حیطه وظایف و مسئولیت های قانونی و در جهت تعهدات و امور جاری ایجاد و تنظیم می گردد، این اسناد عبارتند از: قوانین، اساسنامه ها، آیین نامه ها، قراردادها دستورهای لشکری، کشوری، تصمیمات اداری معاهدات، شهرداری، شورای شهر، پروانه صنفی و...

• ۲- اسناد قانونی

مانند قانون اساسی، قوانین عادی، تصویب نامه ها، مصوبات دولت یا کمیسیون های مجلس و آیین نامه های دولتی.

• ۳- اسناد تاریخی

مانند عهدنامه ترکمنچای، عهدنامه گلستان، فرمان مشروطیت، عهدنامه ۱۹۷۵ الجزایر و...

• ۴- اسناد فرهنگی

اسنادی است که حاوی نکات فرهنگی بوده مانند کتاب های شعر، موسیقی، سینما، تئاتر، معماری...

• ۵- اسناد سیاسی

اسنادی هستند که حاوی سیاست ها، خط مشی های سیاسی یک کشور از نظر داخلی و خارجی می باشند نظیر یادداشت های سیاسی، معاهدات، قراردادهای بین المللی، اعلام جنگ و صلح.

• ۶- اسناد در قانون سازمان اسناد ملی:

کلیه اوراق، دفاتر، پرونده ها، عکس ها، نقشه ها، نمودارها، فیلم ها، نوارهای ضبط شده و سایر اسنادی که در دستگاه های دولت تهیه شده و یا به دستگاه دولت رسیده است و به تشخیص سازمان اسناد ملی ایران از لحاظ اداری، مالی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، علمی، فنی ارزش نگهداری داشته باشند.

^۱ - علی حقیقت، حقوق ثبت اسناد در ایران، چاپ اول ۱۳۹۱، انتشارات جنگل، ص ۱۹

• ۷- اسناد در قانون مالی

ماده ۱۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۹۰ شمسی بیان دارد: بودجه دولت سندی است که دخل و خرج مملکتی برای مدت معینی در آن پیش بینی و تثبیت می گردد.

• ۸- اسناد علمی و فنی

اسنادی که دارای ارزش های علمی و فنی بوده و شامل مقادیر بسیاری از اطلاعات تخصصی و فنی می باشند که در نتیجه تحقیقات خاص توسط متخصصان حاصل گردیده، نظیر گزارش های مربوط به انجام پروژه های تحقیقاتی و عملیاتی سازمان ها.

• ۹- اسناد نظامی

اسنادی هستند که حاوی جهت گیری ها و سیاست گذاری های نظامی کشورها در جهت تامین امنیت ملی، منطقه ای و بین المللی بوده و مبتنی بر اصول قانون اساسی آن کشورها می باشد. مانند اسناد همکاری ها و مشارکت های نظامی و دفاعی کشورها.

• ۱۰- اسناد از دیدگاه حقوق عمومی

سند نوشته ای است که در اثبات مطالبی به کار می رود، از دعوی و غیر دعاوی. در گذشته به سند «پته، فته، حجت، وثیقه» هم گفته اند. در قدیم علم نگارش اسناد را علم الشروط می نامیدند و نویسندگان اسناد را «شروطیان» می خواندند و سند دولتی را سند دیوانی می گفتند.

• ۱۱- سند از دیدگاه حسابداری

هر نوشته ای که ذمه سازمانی یا شخص حقیقی یا حقوقی را که به نحوی با سازمانی طرف حساب و معامله است مشغول یا بری نماید و یا مبین پرداخت وجهی جهت خرید کالا یا خدمات و یا حاکی از انعقاد قرارداد یا وقوع عقدی باشد، سند محسوب می شود.

• ۱۲- سند از دیدگاه علوم فقه اسلامی

در اصطلاح فقه اسلامی سلسله روایت یک حدیث را «سند» گویند.